

SZÍNHÁZ

DRÁGAMAMA — SÖTÉT GALAMB — CSELÉDEK

Mintha színházuk sokarcúságát kívánták volna bemutatni, bizonyítani három estére terjedő újvidéki vendéjáték-sorozatukkal a szolnokiak. A *Drágamama* — a szórakoztató, a *Cselédek* — kísérleti, a *Sötét galamb* pedig — művészelőadás, más-más stílusban, erényekkel és hibákkal.

Örkény István lenézett, a későbbi nagy művek, a *Tóték*, a *Pisti a vérzivatarban* és a *Macskajáték* mögött meghúzódo *Sötét galambja* a múlt évad egyik színházi eseményévé lett Magyarországon. Hozzánk már a kritikusok díjaival (előadás, rendezés, női főszerep) ékítve érkezett előadás — rendező: Ács János — rácafolt arra a véleményre, hogy a *Sötét galamb* „elnagyolt, vázlatos” mű, hogy „egy sajátos társadalmi és lélektani szituációra komponált vígjáték — árnyéka”, ahogy az Örkényről készült legújabb könyvben — Földes Anna: *Örkény-színház — olvasható*. A történet valóban magában rejtje az efféle negatív minősítés lehetőségét, de a műről kapott vélemény azonnal változik, ha nem két világ merev, komikumot hajszólo szembeállítását látjuk csak az apácarendek feloszlását követő eseménysorban, melyben most Ilona, egykor Glória nővér megpróbál beleilleszkedni a számára teljesen másféle — civil — világba, tanulja a másként élés normáit, szokásait.

Két világ találkozása lehet tragikus, s lehet komikus. Ács János helyesen sem az egyik, sem pedig a másik szélsőséggel sem vállal közösséget. Csak egy emberi útkeresés, magáratalálás története az, amit Egri Kati minden kétséget kizáró, egyértelmű szerepformálása bemutat. Nem komikusan szerencsétlenkedő albatrosz a szárazon, s nem is egy magatartásformához csökönnyösen ragaszkodó, értetlen idegen, csupán a számára szokatlan világra lassan eszmélő, ebbe lassan beolvadó lány. S hogy a beolvadás lassan történik, nemcsak azért szükséges külön is hangsúlyozni, mert ily képpen jelezhetjük, hogy a rendezés szántszándékkal kerüli az erőszakos megoldásokat, hanem azért is, mert ezzel sokkal többet nyer az előadás, mint ha komikus hatásokra törekedve érne el olcsó sikert.

Örkény István: *Sötét galamb*. Rendező: Ács János. Díszlet: Antal Csaba. Ruha: Szakács Györgyi. Színészek: Egri Kati, Nagy Sándor Tamás, Philippovich Tamás, Győry Franciska, Kristóf Tibor, Bajcsay Mária, Kátay Endre, Fekete András, Koós Olga, Szendrey Ilona, Rockó Zsuzsa, Bárdos Margit, Sebestyén Éva, Szoboszlai Éva, Fazekas Zsuzsanna, Simó Éva, Turza Irén, Czákó Jenő.

Jean Genet: *Cselédek*. Fordító: Zoltán Gábor. Rendezés, színpadkép: El Kazovszkij, Csizmadia Tibor. Szereplők: Tóth József, Tóth Tamás, Mucsi Zoltán.

Sárospataky István: *Drágamama*. Rendező: Garas Dezső. Díszlet és jelmez: Kálmán László. Szereplők: Koós Olga, Győri Franciska és Kátay Endre.

Örkény István, akárcsak a *Tótékat* vagy a *Macskajátékot*, kisregényből (a *Pistit* egypercesekből) írta a *Sötét galambot* is (Glória a próza-változat címe), amely keletkezésekor, 1957-ben nyilván nem függetleníthető az egy évvel előbbi magyarországi eseményektől, illetve a rákövetkező változásoktól. A két világ indikatívan utal erre. Ha akkortájt színpadra kerül, a közönség nyilván pontosan érti utalásait, amelyek 1970-re — ekkor volt a *Sötét galamb* ősbemutatója — teljesen elkoptak. Ácsnak szerencsére eszébe sem jutott, hogy újabb tizenöt év múltán majd három évtizeddel előbbi asszociációkra építse az előadást, még ha a színpadkép, a bútorok, a ruhák s a zene egyértelműen az ötvenes éveket idézik is. Ha nem csak forma, hanem tartalom tekintetében is lokalizálta volna az előadást, akkor óhatatlanul arra kényszerült volna, hogy állást foglaljon. Ha hangsúlyozza az Ilonává váló Glória nővér botlásainak, ügyetlenségének komikumát, akkor — akarva-akaratlanul — kineveti, kinevetteti azt a világot, amelynek korlátai ellenére is megvannak sajátos lelki, belső emberi értékei, ha viszont fokozza a civil élet embertelenségét, kegyetlenségét, akkor kétségessé teszi a realitások meghatározta létet. A felmutatott kép mindkét esetben torz lenne. Ezért látszik igaz, jó útnak ez a változat, amely nem azonosul — a másik ellenében — sem az egyik, sem pedig a másik világgal, nem dicsőít s nem is rágalmaz egyik irányban sem, hanem megpróbál objektív lenni. S éppen a szemlélet tárgyilagossága teszi lehetővé, hogy Glória Ilonává alakulását nem külső követelményként, hanem belső emberi szükségszerűségként éljük át.

Hogy a *Sötét galamb* jobb dráma lett-e Ács rendezése után, mint előtte hitték, nem tudnám megmondani. Nem is fontos. De hogy az Ács János rendezte *sötét galamb* még a Szerb Nemzeti Színház nehezen játszható, tempót lassító nagy színpadán is nyilvánvalóan nagyon jó előadás volt, mert karikatúra helyett emberien hiteles és igaz, ami Egri Kati feladatával tökéletesen azonosuló nagy alakítása mellett a társulat csapatmunkájának, a tablón levő színésztársainak közös érdeme.

Hogy egy megjelenítés sohasem a dráma értékeiről vagy értéktelenségéről mond egyértelmű és visszavonhatatlan ítéletet, hogy sohasem a dráma plusz előadás teljes súlyát határozza meg, hanem a töltőszó nélkül csak a csomagolásét, azt Jean Genet *Cselédek* című egyfelvonásosának Csizmadia Tibor-féle rendezése ugyancsak bizonyíthatja. Ahogy a *Sötét galamb* drámaként nem lesz sem jobb, sem rosszabb egy kiváló előadás után, úgy a *Cselédek* sem lesz rosszabb mű egy kimódolt megjelenítéssel.

Hogy a *Cselédek* szolnoki előadását látszatmodernizmusnak látom, az legkevésbé függ össze azzal, hogy a három női szerepet férfiak játsszák, azzal viszont igen, hogy a nemcsere szinte semmi lényegeset nem ad hozzá a műhöz. A rendező és színészei nem nőkarikatúrákat adnak, az kétségtelen, s egyben erény is, de hogy a brutalitás és az elkeseredés, a vágyak és ösztönök egyszerre, együttesen munkálkodó ördögét magukban hor-

dozzák, önmagunkban hordozzuk, azt semmivel sem teszi kifejezőbbé, igazabbá a férfi-Cselédek, mint tenné a női változat. Így férfi színészekre osztva a két cseléd és a Madame szerepét, fizikai megnyilvánulásaiban kegyetlenebb, keményebb, brutálisabb az előadás, mintha nők játszanának, de gyakran nehéz szabadulni a gondolattól, hogy a szinte valós, nem markírozott atrocitások lényegében pusztá technikázás, üres koreográfia. Mégha rengeteg munka, fegyelem, igyekezet is van bennük. Olyan ez a Csizmadia-rendezés, mintha Grotowski is csinálhatta volna, de ahogy a szegénység — egy ágy, takaróval, két fehér ajtókeret, egy fogas, egy gyorsforraló, egy üveg, s talán semmi más — formális követése egy irányzatnak, úgy a kegyetlenség is belső tartalom nélkül történő utánzás. Nem csoda, ha időnként a homoszexualitás mocskossága is helyet kér és kap a játékban.

A *Cselédek* vendégelőadásával szinte egyidőben érkezett a Népszabadság kritikája, amely lelkesedik a szolnoki megjelenítésért, majd olvashattuk az Élet és Irodalom kritikusanak véleményét is, amely „valami”-nek nevezi ugyanezt az izét.

Ha már méltatásokra kritikákra utaltam két szolnoki előadással kapcsolatban, tehetem a harmadikkal, a *Drágamama* című tragikomédia kapcsán is. Sárospataky István darabját tönkrezúzza az irodalmi hetilap kritikusan. Többnyire igaza van, de az előadás mégsem olyan elriasztó, ahogy a bíráló után vártam. Tény, hogy a szövegben sok a logikai, dramaturgiai hézag, de az is biztos, hogy egy zseniális alakítást láttunk, Koós Olgaét. A menyével évtizedek óta együtt élő, s Emmától eltérően Misi visszatérését egyáltalán nem váró s nem remélő drágamamaként az ember-ábrázolás, a szerepjátszás, a jelenlét tökéletes megvalósítását nyújtja. Az a jelenet, amikor ebédel, s közben a menyével beszélget, a legtökéletesebb valóság és a legteljesebb színészi csodálat. Mintha vasárnap déli sétánk alkalmával egy ebédlő ablakán néznénk be, s látnánk ezt a habzsoló, de közben okító, zsörtölődő vénasszonyt, ezt a komédiás boszorkányt. Megismételhetetlen, annyira igaz. Nélküle ez a *Drágamama* című „valami” még bulvárkomédia sem lehetne.

GEROLD László